

Sammlaren

Tidskrift för forskning om
svensk och annan nordisk litteratur
Årgång 137 2016

I distribution:
Eddy.se

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Berkeley: Linda Rugg

Göteborg: Lisbeth Larsson

Köpenhamn: Johnny Kondrup

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius

München: Annegret Heitmann

Oslo: Elisabeth Oxfeldt

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Tartu: Daniel Sävborg

Uppsala: Torsten Petterson, Johan Svedjedal

Zürich: Klaus Müller-Wille

Åbo: Claes Ahlund

Redaktörer: Jon Viklund (uppsatser) och Andreas Hedberg (recensioner)

Biträdande redaktör: Ljubica Miočević

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av

Svenska Akademien, Vetenskapsrådet och Sven och Dagmar Saléns Stiftelse

Bidrag till *Samlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till info@svelitt.se. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 15 juni 2017 och för recensioner 1 september 2017. *Samlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Samlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <http://www.svelitt.se/samlaren/index.html>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978–91–87666–36–0

ISSN 0348–6133

Printed in Lithuania by
Balto print, Vilnius 2017

Töm nu dit glas, se Döden på dig venter. Nye vinkler på Bellman (Skrifter udg. af Selskabet Bellman i Danmark, 7). Red. Per Olsen, Randi Larsen & Hans Lundsteen. Forlaget Spring, Hellerup 2015.

Af alle danske litterære selskaber er Selskabet Bellman i Danmark det måske mest aktive. Stiftet i 1993 har det ud over tre årlige, indholdsrige møder allerede syv publikationer på bagen, af hvilke det nyeste sætter en ganske høj standard. Tidligere er blandt andet fremkommet en studie ved Jens Kr. Andersen i Bellman-receptionen hos de danske guldalderdigtere, et optryk af fem ”komparative studier” af danske forskere samt et par forskningsantologier af samme type, men med snævrere sigte end det foreliggende, ambitiøse bind, hvormed man har ønsket at markere Bellmans 275-års fødselsdag. Og satsningen går angiveligt ud på at se den svenske digter i et nyt perspektiv, fra ”nye vinkler”. Bogens 24 bidrag af især svenske og danske forskere placerer sig da også overvejende på linje med den nyere Bellman-forskning med fokus altså snarere på helhedsbetragtninger (kulturelle som tekstuelle) end på filologiske og biografiske detailbetragtninger, der tidligere spillede en dominerende rolle (Per Olsen, hovedredaktøren, taler i forordet ligefrem om ”partikulære særinteresser”).

Talen er ikke om en bog, der vil demonstrere teoretiske tilgange eksemplificeret med tekstanalyser, men om en ”praktisk” bog, der først og fremmest vil ”læse tekster” og indsætte læsningerne i kontekster, f.eks. genremæssige. Hvad man trods omfanget kan savne, er bidrag, der fra en nutidig position anskuer Bellman i *litteraturhistorisk* kontekst, ligesom forordet beklager fraværet af en sammenligning af den svenske digter med danske samtidige.

I et berømt Bellman-forord pointerede kollegaen J.H. Kellgren, at digtekunst og tonekunst i epistlerne var ”søsterligt forenede”. Bogen hér rummer enkelte bidrag om Bellman og musikken. Epistlerne og sangene, som selvfølgelig lægger beslag på størst opmærksomhed, og som jo egentlig fordrer at blive sunget, behandles imidlertid fortrinsvis som *læst* litteratur. Andre sider af forfatter-selskabet, som jo i den nye videnskabelige udgave (der er gjort tilgængelig på internettet) fylder 20 bind, tilgodeses dog også. Med de fire afsluttende bidrag inddrages endda virkningshistoriske aspekter.

Per Olsen takker i forordet de bidragydere, der ”faktisk leverede”; brodet har altså været slået endnu større op, og i betragtning af, hvor omfattende bogen faktisk er blevet, skal man måske takke

dem, der *ikke* leverede. Af bidragene er de ti skrevet af danske forskere, de tolv af svenske forskere (og oversat), og endelig er der to af henholdsvis norsk og tysk herkomst. Hele herligheden er omrammet af Bellman-lejlighedsdigte af danskerne Benny Andersen og Søren Sørensen.

Alvhild Dvergsdal åbner ballet med en undersøgelse, der genovervejer betydningen af de sakrale indslag i epistlerne. Hun sætter således forlods et notabene ud for adskillige af bogens øvrige, epistelrelaterede bidrag, der i videreførelse af traditionen anskuer de sakrale indslag som *bibelparodiske*. Ganske vist ikke således, at denne tolkning affærdiges, men dog således, at den relativiseres. Og selve det faktum, at der *kan* argumenteres rimeligt konsistent for en sådan tolkning, der inkluderer både det bibelparodiske og et dybere spirituelt lag, turde dog vække til eftertanke. I det omfang, epistlerne opfattes som *carpe diem*-opfordringer, er de også samtidig dødspåmindelser; du skal drikke *nu*, fordi døden på dig venter, det pointerer jo allerede bogens titel. Men er mon lystopnåelsen eller endeligheds erkendelsen det vigtigste? At det sidste er vigtigt, vidner evangeliedigtningen om og naturligvis i højere grad end epistlerne. De sakrale referencer etablerer modstemmer til de mest påtrængende opfordringer, f.eks. til at søge alkoholisk eller seksuel tilfredsstillelse. Man erindres om, at det går mod enden, at der er sat begrænsninger, at tiden iler, at forgængeligheden er et uomgængeligt vilkår, og så videre. Der lurer en forbandelse i det alt sammen, som en slange i paradiset eller som en orm i blomsten.

De 40 evangeliedigte er nadverfokuserede og vel at mærke med en bibelfunderet opfattelse af vinen som Guds ultimative gave til mennesket, modsat den ortodokse og pietistiske vranglære om alkoholens forbandelse. Netop derfor er afstanden til epistlernes fremstilling af vinens velsignelse umiddelbart overkommelig. På den anden side, og dette er just pointen, ”smittes” drikkevisen og *eo ipso* epistlen af det betydningspotentiale, som ligger i de sakrale indslags leden tanken mod jordelivets begrænsning, menneskelivets tidshorizont, dødens tilstedeværelse overalt, altså hele arvegodset fra den pietistiske tradition. Der etableres en modstemme til lysten, nydelsen, opfordringen til at gribe dagen. Til illustration anvender Dvergsdal FE 24, hvor det hedder: ”Sjung om kärlek vin och lycka, / Om de qual en törstig trycka, / Och om hur en rusig man / Paradiset vinna kan, / Om den eld i blodet rann

/ När han första drufvan fann." I den parodiske læsning profaneres de sakralt tonede indslag. Men strofen kan også læses som "en billedlig skildring af den kristnes vej til Paradiset", hvor altså modstemmen overdøver *carpe diem*-opfordringen. Talen er dog ikke om et enten/eller, men om et dialogisk forhold, hvor den omfortolkende potens ganske vist beror hos de sakrale elementer. Dvergsdal pointerer vigtigheden af, at epistlerne er tillagt en fiktionsfigur; der går ingen vej bagom Fredman, en "lukkende læsning" kan ikke forekomme, flertydigheden er konstitutionel. Overordnet finder Dvergsdal tilslut, at den dybde, receptionen har tillagt Bellman, har sin forklaring netop i dette, hvilket Alf Kjellén benævnt "den egendomliga förening av naivitet og romantiskt djupsinne". Teksterne både proklamerer og problematiserer livsglæden og nydelseslysten. Dette spil mellem det lette og det dybe forklarer muligvis, hvorfor Bellman er blevet kaldt førromantiker. Men just denne romantiserede reception kan også forklare, at "det åndelige traditionsstof" er blevet nedtonet eller opfattet parodisk. Det er dette, Dvergsdal vil råde bod på. Hun har villet levere "en tekstforståelse som kan tilskrive de sakrale indslag en plads i epistlerne".

Henrik Otterberg skildrer en anden konflikt i Bellmans tidlige drikkeviser: den ideologiske mellem den bakkanalske og den pastorale ideologi. For drikkebrødrene gælder, at de så at sige isolerer sig i et bohemefællesskab på samfundets kant, hvor rusen nærmest får religiøs karakter. Drikkevisen etablerer tillige "en forestilling om Bacchus' og Venus' domæner som to relaterede, men yderst adskilte verdener, som indbyrdes udøver stærk tiltrækningskraft". At tørst og begær kan slukkes så at sige i samme åndedrag, holder dog ikke stik. Kvinden glider ikke uden videre ind i den bacchanalske livsform. Kærlighed drager mod hverdagslivet, mod den pastorale ro, mod forpligtelser og så videre. I hvert fald udpegede de af Bellman kendte mytologiske håndbøger Venus som nærmest en prostitueret. Venus til sengen, Juno til opvasken. Kærligheden både kompletterer og kontrasterer den bacchanalske verden, som det pointeres. "Vist forkastes kvinden og kærligheden, men dette forskyder samtidig Bacchusdyrkelsens grundpræg fra muntert fællesskab om vinen til destruktivt og ensomt drikkeri."

Alfred Sjödin funderer over, hvilken betydning den horatsiske forestilling om, at et digt skulle være som et maleri, har hos Bellman. Udtrykket "som billedet, således også digtet" blev i 1700-tallet an-

vendt "løst" i sammenhæng med århundredets oprioritering af visuel erkendelse, dets *okularcentrisme*. Artiklen fokuserer mindre på den poetologiske tankegang end på, hvordan blikket og synet fungerer og diskuteres i selve digtene. Det "lystne øje", som i den ældre tradition ofte antydede en for stor fascination af materialiteten, blev friset til at forlyste sig ved det skabtes skønhed. Ikke mindst fascination ved kvindekroppen efterlader talrige voyeurbilleder, f.eks. af Artemis og Susanna, der i badet belures af henholdsvis Actaeon og to oldinge, samtidig med at billedbetragteren jo kommer med på en kikker, til kunstinteressens forfremmelse. Lystne øjne på naturen opnår umiddelbar tilfredsstillelse, mens lystne øjne på kroppen fungerer som oplæg til "mere", jævnfør "Joachim uti Babylon", hvor Susanna-historien (der jo er hjemlet i et apokryft skrift) udfoldes bibelparodisk, med voldtægtsperspektivet som ekstra pirring. Sjödins hovedeksempel på seksuelt overtonet voyeurisme er imidlertid epistlen om Ulla Winblads flugt, der indledningsvis fremviser hende sovende med kroffatter som den eneste med billet til nøglehullet, hvorefter morgentoiellet gennemspilles med mytologisk udtræk og i øvrigt som på adskillige samtidige malerier. Sjödin aner endda en parodisk reference til Gustav III's franskinspirerede indførelse af offentlig adgang til den kongelige morgenopstandelse, hans *lever*.

FE 23 er i fokus i Per Olsens bidrag, som indledningsvis distancerer sig fra Oscar Levertins karakteristik af epistlen som svensk litteraturs Hamlet-monolog. Som bekendt forbander den i rendestenen strandede Fredman sine forældre, fordi deres tilfældige møde overhovedet bragte ham ind i denne usselige verden, hvorefter han besinder sig på sin bacchanalske "religion" og efterhånden får sig manøvreret ind i kroen; efter fornyet optankning ser han ganske anderledes på sit liv og lovpriser forældrene. Olsen, der lader Bellman-digte af Sophus Claussen og Klaus Rifbjerg omslutte sin fremstilling, citerer også den passus i FE 30, hvorfra bogen har sin titel, og som jo peger mod *carpe diem*-temaet, der er analysens fokuspunkt. Han trækker traditionshistorien op og placerer FE 23 inden for den anakreontiske (snarere end den horatsiske) selskabsdigtning, idet dog også *Carmina Burana* nævnes som mulig inspiration. Det gælder livsnydelse, sanserberusing, øjeblikshengivelse – just fordi tiden er knap og døden nær. Analysen er foregrebet i den af Olsen redigerede antologi *Livet bliver ikke genudsendt. Carpe Diem-temaet*, 2010, s. 128–31,

som der kunne have været en reference til. Olsen finder, at epistlen (sammen med en håndfuld andre, der fremdrages som ”mine favoritter”) tilhører verdenslitteraturen, og underbygger dette med overvejelser, som han sammenfatter i det berømte Ben Jonson-dictum om Shakespeare: ”He was not of an age, but for all time.”

Også Randi Larsen beskæftiger sig med FE 23, men i en sammenligning med den elegisk tonede FE 43 om Ulla Winblad i barselssengen og med fokus i højere grad på ”tilintetgørelsen i nydelsen”. Hvad angår rendestensepistlen, fremdrager hun de bibelske ”paralleller”, blandt andet vedrørende Job og Jeremias, men uden at se dem som modstemmer i Dvergsdal’sk forstand. Fredman udsættes for en ”selvprøvelse”, hans ”tro” giver ham styrken tilbage, og han kan genoptage fylderiet og returnere til sit paradys, næppe med intakt avleevne, men tydeligvis i gang med at grundlægge en ny fornærelse. Vistnok er skrøbeligheden på moderens side, hun havde ganske vist lyst og burde have haft kyskhedsbælte på, men det er dog nok faderen, der ordner hende, måske tilmed ”på et bord”, som venteligt af ”raske, ukonventionelle helte” (foregreb de måske blot, hvad der siges at være konvention på senere tiders direktionskontorer?). Seksualiteten er også inkluderet i fødselsepistlen, for så vidt en tanke går tilbage til undfangelsen; også dér ”i din kärleks timma, / måste du en död förnimma; / Masken dold i blomman bådär blommans död” – med et velkendt billede (f.eks. fra tv-serien om fru Hyacinth). Den lille død erindrer om den store, definitive. Herfra er der et stykke til den citerede Lars Huldén-passus om, at epistlen meget vel kunne fremstille en kærlighedsscene.

Eva Aurelius og Søren Peter Hansen står for to vidt forskellige analyser af FE 34, der er dediceret ”Til Movitz, när elden var lös i hans Qvarter uti Kolmäter-gränden”, en gyde i Gamla Stan nær Storkyrkan. Epistlen skildrer voldsom forvirring og drastiske hændelser på en måde, som umuligt kan udgøre et kronologisk forløb. Aurelius argumenterer for, at Bellman udnytter en figur i den klassiske retorik, der ikke mindst kendes fra Vergils *Æneide*, ja endda for, at dette værks skildring af Trojas brand kan ligge til grund hér. Pointen er, at ikke blot Fredman, men også læserne/tilhørerne gøres til ”Katastrofens øjenvidner”, som artiklen hedder. Fredman optræder som en moderne konferencier eller radioreporter.

Det af Aurelius diagnosticerede forhold udgør ikke noget problem for Søren Peter Hansen, der re-

laterer epistlen til de brande, som oftere i 1700-tallet hærgede større byer: København 1728 og 1795, Stockholm 1751, 1759 og 1775 (samt 1770, en mindre brand, der hærgede et bordel og en vinkælder; Guds straf, altså). Han sammenligner Bellmans fiktive skildring med Holbergs øjenvidneskildring, der i øvrigt både er usamtidig og fuld af lærde referencer til Plinius. Hos Bellman peges indirekte på brandens sociale implikationer, ikke mindst for Movitz. Hverken myndighedernes indsats eller lokalbefolkningens moral virker formålstjenlig. De første strofer ”sætter scenen og afspejler den kaotiske og opkørte stemning i byen”, de er ”realistiske”. De resterende fokuserer på Movitz og hans forsøg på at ignorere katastrofen og forblive i en art tidløshed, indtil det projekt bryder sammen, og han med sine musikinstrumenter må flygte fra stedet – og hjem søge en kro, i en mytologiseringsproces, der netop kulminerer med, at han sammenlignes med Aeneas ved Troja. Men virkeligheden sætter sig igennem, da der går ild i parykken, og ”helten” bliver spulet omkuld af brandfolkene.

Også Lars Heltoft søger en umiddelbart fraværende kohærens i sin tekst, FS 41, den om Joachim udi Babylon og hans attraktive hustru Susanna. Lars Huldén tøver med at se den som en travesti, snarere er den ”en form for intertekstuel allusion”. Også Lars Lönnroth tilstår Susanna en himmelsk belønning. Heltoft derimod, som er ude på at ”rekonfigurere” tekstforståelsen på baggrund af ”sprogligt beskrivbare normbrud”, læser sangen ”ud fra den intention der eventuelt kan findes i den lokalt og ikke blot [!] ud fra en intertekstuel vinkel” og når frem til, at Susanna ikke er en helt så ordentlig hustru. Med hende ”kan det ikke blive ved en sublimeret æstetisk voyeuroloplevelse, for hun har fat i alt, og man må gå hele vejen” – hvad Joachim meget vel véd, hvorfor han da også har sat lås på hende, just den sikkerhedsforanstaltning, som fattedes, da Fredmans forældre gik i kødet på hinanden i FE 23. Sangen er altså en fuldgod travesti: ikke Gud Herren, men kyskhedsbæltet afgør Susannas sag.

Christian Kock funderer i sit bidrag over årsagerne til, at FE 81, ”Märk hur vår skugga”, har opnået så stor opmærksomhed, blandt andet i nutiden fra metalbands, der fremfører den i ”tunge, indædte tempi, som om de slæbte jernkæder efter sig på vej til deres egen begravelse”. Kocks retoriske analyse udgår fra de aristoteliske begreber om tragisk lyst og katharsis, altså netop fra værkets *virkning*. Sangen starter elegisk, understøttet også af sproglidsmusikken, men kammer så på midten over i en

tvetydig vrængen, også understøttet af melodien satsangivelse, andantino, ”en begravelsesmarch der samtidig dementerer sig selv og måske gør nar af sig selv”. Og endepunktet er jo, uden al forløsning: tørst. Også *det* er musikalsk understøttet. Hertil kommer modsigelser af forskellig art, f.eks. at epistlen er digtet eller fremført ved selve begravelsen, en i tiden ikke ukendt måde, der drager modtageren ind i en forestillet situation. Og hvad digtet gør ved sit publikum, kan minde om, hvad den karnevaleske kunst ifølge Michail Bakhtin afstedkommer. Digtet er ”overlevelsesudstyr” i Kenneth Burkes forstand: ved at give ”en samlende form til det ulideligt formløse i en typisk menneskelig situation”.

Mindre kød er der på Per Aage Brandts metriske meditation over Bellmans ”fødder” – først en teoretisk udfoldelse af begrebet ”sang” (det ”syngende subjekt” tilvejebringer modsat subjektet i et ”digt” en art teatralisering) og dernæst et blik på den samvirken mellem tekst og musik, som ses i FE 12, ”Gråt Fader Berg”.

Bellmans lejlighedsdigtning udgør en væsentlig del af produktionen, henved 550 titler, af hvilke 32 er bryllupsdigte, som Annie Mattsson undersøger under overskriften ”Bellman og Hymen”, en forkortet og revideret version af et arbejde fra 2003, der vakte interesse, også fordi kønsperspektivet blev bragt ind i forskningen. Vinklen er dog først og fremmest litteratursociologisk. Efter en redegørelse for, hvad oversættelsen benævner materialets ”udformning” (den trykte og håndskrevne overlevering, mulige tab, fejltilskrivninger og så videre), kommer turen til adressaternes identitet og sociale stilling (hvor adressaterne endda synes at danne et netværk, som Bellman utvivlsomt har haft en interesse i at servicere; men i sagens natur læser man oftere ”synes at være” end ”er”). Lejlighedsdigtningen var generelt konventionsbundet, bryllupsdigtningen blev dog holdt ”i løse røjler”, blot den ikke stødte an. Halvparten af digtene – især i den ”høje” ende af adressatskalaen – er patetisk stemte og hylder brudeparrets gode egenskaber med træk fra klassisk mytologi, mens resten er mere erotisk-drilske, f.eks. med fremblik til bryllupsnattens glæder. Døden figurerer sjældnere end andetsteds hos Bellman, men trækker var utvivlsomt mindre opsigtsvækkende dengang, end det ville være i dag. Hvad angår kønsforholdet, forordnede katekismen jo, at manden var kvindens hoved, og kvinden mandens medhjælp. Skønt en vis opblodning fandt sted i 1700-tallet, er det i bryllupsteksterne den dydsiret-smukke, uskyldigt-un-

derdanige kvinde, som er idealet, mens der klæber komik ved den seksuelt initiativrige.

Walter Baumgartner går i sit bidrag tættere på de ”højsteme” bryllupsdigte fra en anden vinkel. Deres ret ens sceneri bruger maleriske effekter, der erindrer om rokokotypiske malerier af især Antoine Watteau og François Bouchet. Han taler i sammenhængen tilmed om Watteau-poesi analogt med, at et design i datidens yndede Meissnerporcelæn ligefrem hed Watteau-dekor. Baumgartner modelanalyserer et bryllupsdigt fra 1776, der indledes med, at Astrild (Georg Stiernhielms nordiske Amor-variant) ad luftvejen ankommer fra Cythera (den græske ø, hvor Botticelli lod Venus stige i land) for at lægge en jernværksejer i Hymens lænker, og slutter med, at parret opfordres til at avle børn, der kan pryde Gustavs æra (en sjælden udgang, normalt løb også disse digte ud i dødspåmindelser). I øvrigt gennemgås en række temaer med affinitet til bryllupsdigtningen, f.eks. ”den store kærlighedskæde” (kendt fra og parodieret i Cole Porters ”Let’s do it”) og forgængeligheden, alt sammen med overlapning til Annie Mattssons typologisering. Overordnet bestemmes Bellmans bryllupsdigtning som ”en udtyndet repertoiredigtning”. Funktionstomt for religiøs opbyggelse og dydsinstruktion bliver underholdningsaspektet og standsrepræsentationen tilbage. ”Ud fra rokokoen præmisses er den [dog] både socialt livskraftig og æstetisk interessant.”

Stefan Ekman, specialist i begravelsesdigtningen, tager hér fat på de 17 forlovelsesdigte til Lovisa, Bellmans senere hustru. Den hidtidige sparsomme behandling af dem (som biografisk interessante) har i høj grad været bestemt af ordningen af dem i et håndskrift af Bellmans ven Völschow. De mest elabererede er om bal- og maskeradebesøg, nogle er nok oplæst i Lovisas hjem, mens enkelte er traditionelle kærlighedsdigte. I biografisammenhæng er de blevet anvendt for uproblematisk ”som virkelighedsbeskrivelser [...] uden hensyn til genrekonventioner, mulige fremførelsessituationer eller tiltale”.

Ganske veloplagt stiller Niklas Schiøler til epistlernes finaledigt ”Hvila vid denna källa” (FE 82) spørgsmålet om madens funktion, konkret, men især ”som en måde til i lyst og nød at gestalte død”. Ved denne frokost i det grønne er der mad til en rigelighed, men den indtages i en orden, der først ved en symbolsk læsning får mening. Ulla står ”sista gången” brud, og Fredman oplever i samlejet ikke blot, som så ofte før, den lille død, men den definitive. I forhold til den oprindelige plan kom der, vil man forstå, til at mangle 18 epistler.

Forfatteren Ingmar Simonsson kommer vidt omkring i visedigtningen ved at efterspørge deres gestaltning af "retfærd" (hvilket nok burde have været oversat som "retfærdighed"). Generelt tilvejebringer viserne f.eks. ved parodiens hjælp den slags retfærdighed, der samfundsmæssigt ikke kunne opnås, f.eks. som Fredman-menigheden ved hos Bacchus og Venus at søge lindring for uretfærdigheden, besværet og fortrædeligheden. I *Bacchi Orden* vendes hele samfundsordenen på karnevalistisk vis på hovedet. Teksterne eksemplificerer retsuisikkerheden, korrupsionen i dommerstanden, politivolden, tvangsanbringelsen af unge kvinder i spindehuset, de vilkårlige afgørelser i konkurssager og så videre. Samfundet begunstigede adelsstanden, mens hjemmebranderiet trøstede de ubegunstigede. I forbindelse med et forbud i 1756–60 blev 170.000 kedler inddraget, det vil sige, at hver tiende borger havde en. En del kontrollører ernærede sig på mafios vis af bestikkelsespenge fra smugbrændere.

Jennie Nell beskæftigede sig i sin disputats fra 2011 med Bellmans hyldestdigtning til Gustav III og supplerer hér med betragtninger over kongen som forbillede, hvad angår oplysningstidens begreber om dyd og ære, i hans ni taler i den såkaldte Augustiorden, hvis talsmand han jo var i årene omkring kongens stiftelse af Svenska Akademien (1786). Talerne, i aleksandrinske vers, illustrerer hans sans for klassisk-retorisk skoleridt. Indholdsmæssigt bidrager de til en i tiden genopvakt debat om "det store menneske", karakteriseret ved visdom, mådehold, retfærdighed og mod. Kongen *fortjente* at æres, ikke så meget for at være god, men mere for at gøre godt. Blandt andet var hans statskup (der afsluttede Frihedstidens formørkede, korrupsionsforgiftede magtudøvelse) jo ublodigt; han fór frem med mildhed og retfærdighed. Bellmans fleste taler faldt imidlertid under Ruslandskrigen, som blandt andet skulle vende den dalende popularitetskurve. Han holdt sig på måtten: kongen ofrede svenske liv, ja, men for at vinde freden! Gustav kunne gælde som *exemplum* for sit folk og for andre fyrster. Han inspirerede til moralsk og (som vi ville sige) økonomisk vækst. Bellmans bidrag til den diskussion er solidt forankret i fransk oplysningsfilosofi.

Peter Lind holder sig ligeledes nært til emnet for sin disputats fra 2014 om den del af forfatterskabet, der knytter sig til den af Bellman "opfundne" *Bacchi Orden*, der leverede en grov parodi på tidens stockholmske ordenskultur. Ordnerne var sammenslutninger af gode borgere, der i frimureragtige netværk blev indskolet i samfundsdyderne og

tanken om det almene vel via symbolske love og ceremonier. *Bacchi Orden* udsatte denne kultur for "venskabelig parodisk behandling", gjorde den til grin, vendte den på hovedet og så videre, alt sammen i blind lydighed mod vingudens store bud om at komme tørsten i forkøbet, hvorved veltalenheden kammede over i skinbarligt vrøvl, og den disciplinerede adfærd opløste sig i ren farce. Komikken er indiskutabelt disse underholdningsstykkers hovedærinde, men Peter Lind fornemmer dog, at der underneden ligger et pædagogisk ærinde, nogle "tilskyndelser til eftertanke" ud over stunden, også hvad angår selve den "religiøse" forkyndelse. Især var parodien ikke ment som en knusende afstandtagen fra ordenskulturen, men som et tilbud om dog lejlighedsvis at "tage en slapper" fra den. Peter Lind er angiveligt medlem af Par Bricole, en aflægger "i virkeligheden" af Bellmans "opfindelse", der i dag har hovedkvarter i Bellmanhuset i Stockholm og flere aflæggere og især kendes for sine sangkor.

Herefter følger et par bidrag om musikalske spørgsmål. Martin Bugge funderer over drikkevisens forudsætninger i Østersøregionens vise- og salmedigtning i 1600- og 1700-tallet. Hvad det tekstmæssige angår, afvises i alt væsentligt tanker om inspiration fra svenske forgængere, også Lasse Lucidor, som Bellman selv nævner og må have kendt. På musikområdet var der (også for Danmarks vedkommende) tætte bånd til Nordtyskland. Materialets melodioplysninger er dog sparsomme, så selvom Hans Thomesens salmebog udpeges som "den måske aller vigtigste kilde til melodier fra ældre tid", og selvom Anders Bording påberåbes, forbliver spørgsmålet hængende i luften. Den amerikanske Bellman-melodiforsker James Massengale hyldes for sin indsats, hér og også i Bellman-performeren Erik Harbos følgende indlæg, hvori han registrerer og kommenterer sit eget repertoire efter indledningsvis at have placeret stoffet i en anden musikalsk sammenhæng end Bugge. Om Bellmans formidable musikalitet vidner, at han jo måtte opøve musikken, hvor den blev spillet, og fortrinsvis tilegnede sig den gennem øret. Især botaniserede han blandt tidens dansemelodier, overvejende de franske.

Bertel van Boers fremdrager en mindre kendt side af Bellmans musikrelaterede virke, samarbejdet nemlig med komponisten Joseph Martin Kraus, tilknyttet skuespilhuset i Stockholm, blandt andet om en række kantater, hvortil musikken synes at være gået tabt. Samarbejdet tillægges imidlertid betydning for udviklingen af den lyriske digtning i 1800-tallet.

Som erindret af alle danske læsere med en fortid i den gymnasieskole, der *dannede* sine elever, var der en sommer, 1832, hvor følelserne blev stillet på højkant i Hørsholm. Heiberg var der med sin unge frue Johanne Luise, og husvennen Hertz var der også og modulerede sine følelser for hende i bellmanske ord og toner. Dette er startpunktet hos Søren Sørensen, der citerer FE 77, "Klang, mina flickor" (med en vist utilsigtet fordobling af strofe 4), hvorefter han tager fat på at vise, at især Bellman-musikken har "haft gennemslag" i dansk åndsliv; ja, endda pointerer han, at "centrale dele af dansk selvforståelse til forskellige tider" bæres frem just af melodien til FE 77. Men hvad vil det overhovedet sige, at "epistlens melodi og meget af dens tilgrundliggende tanke har lagt sig ind i dansk kulturhistorie"? Er det virkelig med Fredmans fortrædeligheder "som versemål, at man kan "se udviklingen", som det s. 569 hævdes i optakten til en 14 linjer lang sætningsguirlande, som indholdsmæssigt varierer, hvad der er blevet sagt et par gange før, s. 560 og 563? Sørensen gennemgår "Posthuset i Hirschholm" ret så nydeligt. Den er ikke fredmansk vild, tværtom, og føjer til, at den jo kan rumme et signal til Heiberg om, at Hertz nok skal holde fingrene fra fru. Her må man rigtignok antage en fremskrivning til en situation, hvor husvennen undgår at få klø af ægtemanden, idet Fredman jo faktisk får klø af den kvindeglade Alicant-skipper. Giver det mening? Og giver det mening at antage et indholdsmæssigt fællesskab mellem epistlen og tekster som Edvard Lembeckes "Blev nu til Spot dine tusindaars Minder" og Anders Dolleriis' "Nu rinder sol i vælde fra skyen"?

Bogens tre sidste bidrag er "komparative", men også vidt forskellige. Den tyske dramatiker Carl Zuckmayer fik i 1938 opført stykket *Ulla Winblad oder Musik und Leben des Carl Michael Bellman*, som gik i glemmebogen trods en ny opførelse i Groningen i 1953, og som i øvrigt sammenblander bohemetrak fra den historiske Bellman og den fiktive Fredman og især lykkes med portrættet af Ulla. Hvilket er emnet for Sven Hakon Rossels bidrag.

Ikke mindre interessant forekommer Rainer Maria Rilkes ode til Bellman, som Annelise Ballegaard Petersen beskæftiger sig med. Tilfældet bragte i 1915 Rilke i kontakt med en tyskgift dansk kvinde, Inga Junghanns, der sang Bellman for ham (og siden oversatte hans bog om Malte Laurids Brigge til dansk). Oden kredser om døden, men uden den angst, som martrer Fredman selv i den seksuelle akt; den insisterer "på sanseligheden og

dennesidigheden" og på, at livet fuldbyrder sig just i døden.

Rosinen i pølseenden er Per Erik Ljungs lundsisk-elegante redegørelse for Gunnar Ekelöfs samliv med Bellman og den stockholmske 1700-talskultur. At Ekelöf var en passioneret kender af denne arv kommer frem i hans essayistik, men også ofte i digtningen, som det fremgår af Ljungs nærlæsninger af to tekster fra samlingerne *Strountes* og *En Mølva-elegi*. Ljung taler ligefrem om en "hvisken og tiskan" på langs op og ned gennem generationerne og om en igangværende tilbageerobring af kulturen. "Når det gælder Bellman, er vi ganske mange som holder liv i maskineriet." Med hvilken formulering der jo altså bliver sat punktum for hele denne i alle henseender tungtvejende bog.

Aage Jørgensen

Marie Öhman, *Det mänskligas natur. Posthumanistiska perspektiv hos Lars Jakobson, Peter Hæg och Kerstin Ekman*. Gidlunds förlag, Möklinta 2015.

Det mänskligas natur börjar med en inledning som positionerar projektet inom den accelererande miljökrisen i decennierna runt sekelskiftet 2000, och specifikt den roll humanismens centrering av "människan" har spelat i denna utveckling. Detta är dock en föreställning som nu utmanas, menar Marie Öhman, av ett paradigmskifte som innebär att humanismen är på väg att övergå i en posthumanism. Denna process hänger samman med den växande betydelsen av miljö- och djurrättsrörelsen, kontinental-filosofisk subjektscritik, den så kallade språkliga vändningen inom humanvetenskaperna, och teknologiska och naturvetenskapliga framsteg som problematiserar gränserna mellan mänskligt och icke-mänskligt.

Det övergripande syftet med studien är "att utforska fenomenet [posthumanism] och diskutera dess idéinnehåll med utgångspunkt i ett urval litterära texter" (12), någonting som görs i två olika steg. Dels undersöks övergången från humanism till posthumanism genom en definition av vad posthumanismen innebär som begrepp, samt av en redegørelse för de humanistiska respektive posthumanistiska tankekomplexens framväxt, karaktäristik och inbördes relation. Dels diskuteras fenomenet genom litteraturvetenskapliga analyser av ett antal texter skrivna av Lars Jakobson, Peter Hæg och Kerstin Ekman, vilka har valts för att de "i nå-